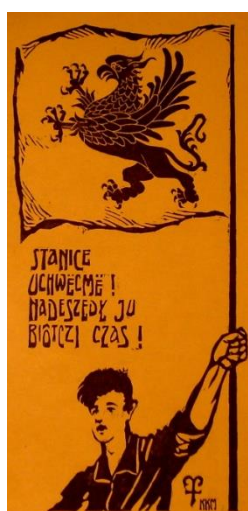

Temat 15: Kaszubi w III Rzeczypospolitej.

Upadek komunistycznego państwa zapowiadały już wydarzenia z sierpnia 1980 r. W zapoczątkowanym w Stoczni Gdańskiej im. Lenina buncie robotniczym uczestniczyli także Kaszubi. Jednym z bohaterów wydarzeń 1980 r. był Ludwik Prądyński – współpracownik Wolnych Związków Zawodowych Wybrzeża, które powstały w 1978 r. z inicjatywy m.in. Andrzeja Gwiazdy i Krzysztofa Wyszowskiego. Prądyński, wraz z Bogdanem Borusewiczem, Jerzym Borowczakiem i Bogdanem Felskim, rozpoczął 14 sierpnia 1980 r. strajk w Stoczni Gdańskiej, a następnie był członkiem Komitetu Założycielskiego Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego *Solidarność*. W stanie wojennym został internowany. Za wkład w obalenie komunizmu Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej odznaczył go w 2006 r. Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski. Kaszubi włączyli się również w tworzenie Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego Rolników Indywidualnych *Solidarność* (w stanie wojennym internowano Józefa Naczka z Tuchlina). Kaszubska młodzież współtworzyła niezależny ruch studencki (np. Donald Tusk był jednym z twórców Niezależnego Zrzeszenia Studentów Polskich w Gdańsku). W wydarzenia z lat 1980-1981 aktywnie włączyli się także działacze Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego (ZKP) – np. Lech Bądkowski został członkiem Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego w Gdańsku, jego rzecznikiem prasowym oraz jednym z negocjatorów tzw. Porozumień Gdańskich, podpisanych 31 sierpnia 1980 r. przez Lecha Wałęsę i Mieczysława Jagielskiego, przedstawiciela władz komunistycznych. Początek lat 80. był także okresem aktywnej działalności Klubu Studenckiego *Pomorania*, w którym działali wówczas m.in. Witold Bobrowski i Kazimierz Kleina.

Karno Kaszëbsczi Młodżëznë (autor: W. Bobrowski) Spotkanie młodych działaczy z Feliksem Marszałkowskim (Źródło: Zbiory W. Bobrowskiego)

Upadek komunizmu, usankcjonowany postanowieniami Okrągłego Stołu (luty-kwiecień 1989 r.) i wynikami wyborów z 4 czerwca 1989 r., wyzwolił aktywność Kaszubów, która objawiła się zwłaszcza w czasie wyborów samorządowych w 1990 r. Kaszubi ponownie poczuli się gospodarzami ojczystej ziemi. Obejmowali jednak nie tylko funkcje samorządowe. Józef Borzyszkowski, ówczesny prezes Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, został wicewojewodą gdańskim (1990 r.) oraz senatorem (w latach 1991-1993). W następnych latach udział Kaszubów w ogólnopolskiej polityce znacznie się rozszerzył, co choćby symbolizują następujące osoby: Donald Tusk (premier Polski w latach 2007-2014; od grudnia 2014 r. pełni funkcję przewodniczącego Rady Europejskiej), Kazimierz Plocke (Sekretarz Stanu w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi w rządach Donalda Tuska i Ewy Kopacz), Edmund Wittbrodt (minister edukacji w latach 2000-2001). Należy również dodać, że Roman Zaborowski był wojewodą pomorskim w latach 2007-2011. W parlamencie polskim, liczne grono posłów i senatorów kaszubskich (lub związanych z Kaszubami), skupione jest w Kaszubskim Zespole Parlamentarnym.

Także w hierarchii Kościoła rzymskokatolickiego Kaszubom powierzano najważniejsze stanowiska i godności – ks. Henryk Muszyński w latach 1992-2010 był arcybiskupem metropolitą gnieźnieńskim, a w latach 2009-2010 prymasem Polski, ks. Andrzej Śliwiński został biskupem diecezjalnym elbląskim (w latach 1992-2003), natomiast ks. Wiesław Mering od 2003 r. stoi na czele diecezji włocławskiej.

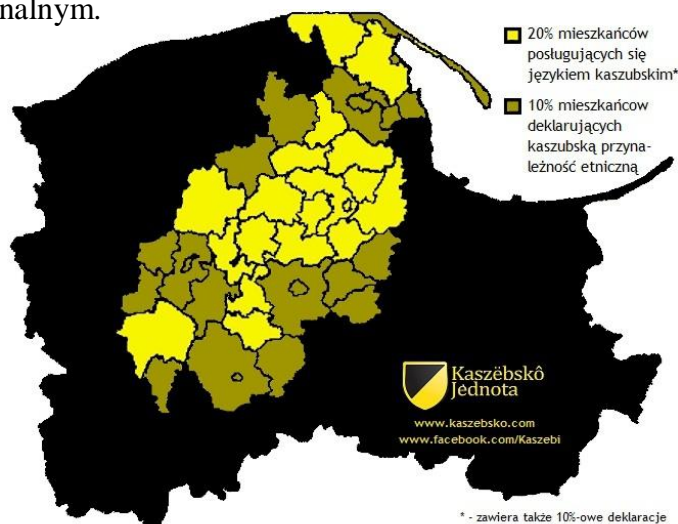
W czerwcu 1992 r. odbył się w Gdańsku II Kongres Kaszubski, który nakreślił program działań Kaszubów w nowej rzeczywistości politycznej. Referaty wygłosili wówczas Józef Borzyszkowski (*Przyszłość kaszubszczyzny*), Gerard Labuda (*O program badań naukowych kaszubszczyzny*), ks. Janusz Pasierb (*Kultura w perspektywie II Polskiego Synodu Plenarnego*), Donald Tusk (*Polityczne przesłanki powodzenia kaszubsko-pomorskiej idei regionalnej*) oraz Kazimierz Kleina i Jan Szomburg (*Możliwości rozwoju gospodarczego Kaszub*). W uchwałach Kongresu szczególnie podkreślano konieczność decentralizacji państwa polskiego, dbałość o rozwój gospodarczy regionu oraz kaszubskiej kultury i języka.

Upadek komunizmu w Polsce umożliwił Kaszubom z jednej strony nieskrępowany rozwój i korzystanie ze swobód demokratycznych, ale z drugiej strony ukazał całą złożoność problematyki kaszubskiej, zwłaszcza w zakresie świadomości narodowej. Znalazło to odbicie w pracach nad ustawą o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz w spisach powszechnych z lat 2002 i 2011.

Pracę nad ustawą, która miałaby regulować status mniejszości narodowych i etnicznych rozpoczęto jeszcze na przełomie lat 80/90 XX w. Kaszubów traktowano wówczas jako grupę etniczną stanowiącą część narodu polskiego. Termin *grupa etniczna* znalazł wówczas swe odzwierciedlenie w aktach prawnych (np. w ustawie o systemie edukacji z 1991 r. oraz w ustawie

o radiofonii i telewizji z 1993 r.), co dało podstawy prawne do wprowadzenia języka kaszubskiego do nauczania szkolnego oraz pojawienia się programów kaszubskich w publicznej telewizji i radiu. Gdy w latach 90. XX w. trwały w Sejmie prace nad ustawą o mniejszościach narodowych, działacze ZKP zapewniali posłów, że *wśród Kaszubów jednoznaczna jest świadomość grupy etniczno-kulturowej, a nie narodowościowej*. Taka postawa władz ZKP doprowadziła do nie wpisania Kaszubów na listę mniejszości podczas prac nad ustawą w Sejmie III kadencji (1997–2001). Dopiero w 2002 r. władze ZKP zmieniły stanowisko i złożyły wniosek o uznanie Kaszubów za mniejszość etniczną, co formalnie uczynił Artur Jabłoński, ówczesny wiceprezes tej organizacji. Ostatecznie (także w wyniku niezdecydowanej postawy niektórych przedstawicieli ZKP) w uchwalonej w styczniu 2005 r. ustawie znalazł się tylko zapis o języku kaszubskim jako regionalnym. Dzięki ustawie o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym mowa kaszubska uzyskała prawne uznanie i ochronę. Język kaszubski, po spełnieniu określonych warunków, może być nauczany w szkole oraz funkcjonować w gminach jako tzw. język pomocniczy, a tablice z nazwami miejscowości na Kaszubach mogą zawierać również ich wersję kaszubską. Ponadto ustawa gwarantuje obecność języka kaszubskiego w mediach oraz zapewnia finansowanie różnych przedsięwzięć mających na celu ochronę i rozwój języka. Jednocześnie ustawa spotkała się z krytyką części środowisk kaszubskich, ponieważ chroni tylko język, a nie ludzi posługujących się nim. Kaszëbskô Jednota, z uwagi na fakt, że Kaszubi spełniają wszystkie ustawowe warunki, podjęła starania o uzyskanie dla Kaszubów statusu mniejszości etnicznej.

Spisy powszechne z 2002 r. i 2011 r. ukazały złożoność zagadnienia świadomości narodowej Kaszubów. Jednocześnie były sprzeczne z kreowanym przez polską propagandę i naukę obrazem Kaszubów jako Polaków. Wywołały również ożywienie w ruchu kaszubskim, czego efektem było m.in. podjęcie starań o nadanie Kaszubom statusu mniejszości etnicznej. Warto przypomnieć, że wyniki spisów powszechnych są podstawą do podjęcia starań o wpisanie danej gminy w specjalny rejestr gmin, w których wprowadzono nazwy w języku mniejszościowym lub regionalnym.

Wyniki spisu powszechnego z 2011 r.
 (Źródło:
<http://kaszëbsko.com/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=154&cntnt01returnid=26>)

* - zawiera także 10%-owe deklaracje kaszubskiej przynależności etnicznej

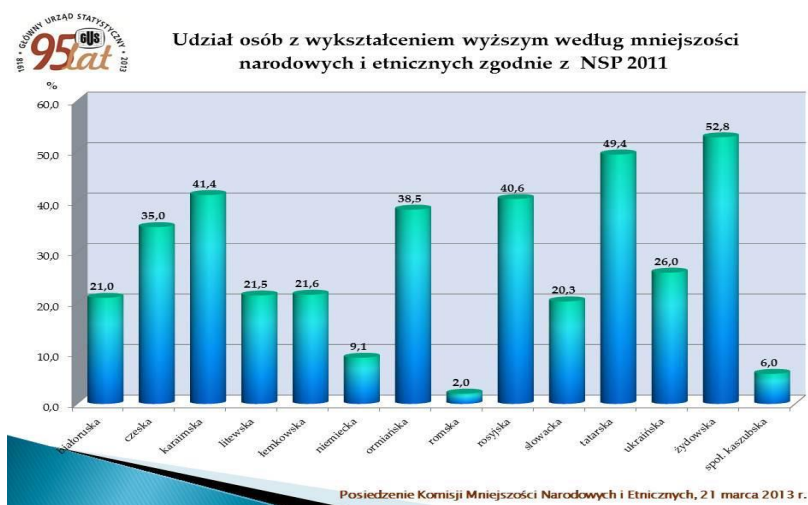
W ostatnich kilkunastu latach Kaszubi należą do najbardziej dynamicznie rozwijających się wspólnot mniejszościowych. Wskazuje na to porównanie wyników spisów z lat 2002 i 2011.

Identyfikacja narodowo-etniczna	2011		2002
	Razem – niezależnie od liczby i kolejności deklaracji (w pierwszym lub drugim pytaniu)	Identyfikacja pierwsza i zarazem jedyna	
śląska	846 719	375 635	173 153
kaszubska	232 547	16 377	5 062
niemiecka	147 814	44 549	152 897
ukraińska	51 001	27 630	30 957
białoruska	46 787	30 195	48 737
romska	17 049	9 899	12 855
rosyjska	13 046	5 176	6 103
łemkowska	10 531	5 612	5 863
litewska	7 863	4 830	5 846
żydowska	7 508	1 636	1 133
ormiańska	3 623	2 031	1 082
czeska	3 447	969	831
słowacka	3 240	1 889	2 001
tatarska	1 916	665	495
karaimska	346	233	45

*W 2002 r. można było deklorować tylko jedną narodowość.

Źródło: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcrgus/LUD_ludnosc_stan_str_dem_spo_NSP2011.pdf

Jednocześnie spisy powszechnie ujawniły niepokojące zjawiska. Choć 108 tys. zadeklarowało w 2011 r., że posługuje się językiem kaszubskim (w 2002 r. – 52 tys. osób) w kontaktach domowych, to tylko dla niespełna 14 tys. z nich jest to język ojczysty. Kaszubi są też jedną z najgorzej wykształconych grup spośród wszystkich mniejszości.

(Źródło Główny Urząd Statystyczny)

Przemiany ustrojowe, które nastąpiły wraz z powstaniem III Rzeczypospolitej Polskiej, przyniosły pozytywne efekty w oświacie. Kaszubi uzyskali możliwość nauki własnego języka w szkole. Prekursorem działań w tej materii był Witold Bobrowski, który w roku szkolnym 1991/1992 rozpoczął nauczanie języka kaszubskiego na Głodnicy. Pierwsza grupa uczniów liczyła zaledwie kilkanaście osób. Dzisiaj języka kaszubskiego uczy się ponad 17 tys. uczniów na wszystkich poziomach nauczania. Od roku szkolnego 2013/2014 kaszubskie dzieci i młodzież uczą się także własnej historii i kultury. Od kilku lat język kaszubski jest również nauczany w szkolnictwie wyższym (Uniwersytet Gdański).

Zmiany dokonały się również w Kościele. W 1984 r. pierwszą mszę świętą w języku kaszubskim odprawił ks. Franciszek Grucza w Wygodzie Łączyńskiej. Kilka lat później ks. Grucza przetłumaczył Ewangelie, które ukazały się w 1992 r. (*Kaszëbskô Biblëjô. Nowi Testament. IV Ewanjelje*). W 1993 r. ukazał się przekład całego Nowego Testamentu, autorstwa Eugeniusza Gołąbka. W następnych latach Eugeniusz Gołąbek kontynuował prace nad tłumaczeniem tekstów religijnych – w 1999 r. ukazała się *Knëga psalmów*, a w 2007 r. lekcjonarz (*To je Słowò Bòżé*). Wraz z Eugeniuszem Pryczkowskim opracował także modlitewnik w języku kaszubskim *Më trzimómë z Bògã* (1998 r.). W pierwszej dekadzie XXI w. ukazały się kolejne tłumaczenia Ewangelii na język kaszubski – ich autorem jest o. Adam Sikora. Do rangi symbolu urastają słowa papieża Jana Pawła II skierowane do Kaszubów w Gdyni: *Drodzy bracia i siostry Kaszubi! Strzeżcie tych wartości i tego dziedzictwa, które stanowią o waszej tożsamości* (czerwiec 1987 r.) i Sopocie: *Pozdrawiam Kaszubów, lud kaszubski – odwiecznych gospodarzy tej pomorskiej ziemi. (...) Pragnę raz jeszcze zachęcić was, abyście nadal strzegli swojej tożsamości, pielęgnując więzi rodzinne, pogłębiając znajomość swojego języka i starając się przekazywać swą bogatą tradycję kaszubską młodemu pokoleniu. „Trzymajcie z Bogiem”* (czerwiec 1999 r.). Symboliczny wymiar miało umieszczenie tablicy z tekstem modlitwy *Ôjczy nasz* w jerozolimskim kościele Pater Noster (2000 r.). Należy jeszcze dodać, że w 1993 r. arcybiskup gdański Tadeusz Gocłowski wydał *Wskazania duszpasterskie w sprawie obecności języka kaszubskiego w liturgii i życiu Archidiecezji Gdańskiej*, które formalnie uregulowały obecność języka kaszubskiego w liturgii.

Upadek komunizmu zaowocował też rozwojem mediów kaszubskich, zwłaszcza czasopism. Obok wychodzącej od lat 60. *Pomeranii* pojawiły się nowe tytuły, zwykle jednak efemerydy, np. ogólnokaszubskie *Tatczëzna* i *Òdroda (Kaszëbskô Òdroda)*, czy lokalne *Wërwas* (Kartuzy) i *Vzénjik. Głodnjickô Klëka* (Głodnica). Z czasopism powstałych w latach 90. XX w. do dzisiaj ukazują się *Norda* (obecnie jako cotygodniowy dodatek do *Dziennika Bałtyckiego*) oraz *Kurier Bytowski* (redagowany od momentu powstania przez Piotra Dziekanowskiego). Na początku lat 90. na antenie *Radia Gdańsk* pojawił się magazyn *Na bôtach ë w bòrach*, zainicjowany przez Dominka

Sowę i Leszka Szmidtke, a w gdańskiej telewizji powstał program *Rodnô Zemla*, najpierw redagowany przez Izabellę Trojanowską, potem przez Artura Jabłońskiego i Eugeniusza Pryczkowskiego, w końcu zaś tylko przez Pryczkowskiego (w 2010 r. ukazał się ostatni odcinek). Od 2010 r. na antenie telewizyjnego ośrodka w Gdańsku ukazuje się program *Tedë jo*, którego twórczynią była Anna Cupa-Dziemińska (obecnie redaguje go Anna Włodkowska). Szczególne znaczenie na rynku kaszubskich mediów ma *Radio Kaszëbë*, które powstało w 2004 r. z inicjatywy Artura Jabłońskiego (nadawcą jest Stowarzyszenie Ziemia Pucka). Programy *Radia Kaszëbë* docierają do około 800 tys. mieszkańców Pomorza, także poprzez Internet. W latach 2010-2012 Kaszubi dysponowali również własną telewizją *CSB TV*, której pomysłodawcą i twórcą był Artur Jabłoński. Ważną rolę na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat odegrał portal internetowy www.naszekaszuby.pl (pierwotnie www.zk-p.pl) założony przez Stanisława Gepperta.

Powszechnie uważa się, że po 1989 r. Kaszubi uzyskali najlepsze od wielu stuleci warunki dla rozwoju swej wspólnoty. Od nich zasadniczo zależy, jak je wykorzystają. Okres ostatniego ćwierćwiecza pokazał, że Kaszubi wiele już osiągnęli, natomiast jeszcze więcej muszą zrobić, aby zachować i rozwinąć własną kulturę, język i tożsamość, nie pomijając przy tym także zagadnień gospodarczych.

.....

Bibliografia

Bobrowski W., *Kaszubska Szkoła na Głodnicy*, [w:] *Jana Drzeżdżona nie dokończony tryptyk społeczny a edukacja regionalna*, red. K. Kossak-Głowczewski, Gdańsk 1995.

Bobrowski W., *Kaszubska Szkoła na Głodnicy – szansa i nadzieja wyzwolenia*, Głodnica – Gdynia 1996.

Borzyszkowski J., Mordawski J., Treder J., *Historia, geografia i piśmiennictwo Kaszubów*, Gdańsk 1999.

Jabłoński A. *Kaszubi. Wspólnota narodowa*, Gdynia 2013.

Obracht-Prondzyński C., *Kaszubi. Między dyskryminacją a regionalną podmiotowością*, Gdańsk 2002.

Obracht-Prondzyński C., *Zjednoczeni w idei. Pięćdziesiąt lat działalności Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego (1956-2006)*, Gdańsk 2006.

<http://naszekaszuby.pl/modules/artykuly/article.php?articleid=11>

<http://naszekaszuby.pl/modules/artykuly/article.php?articleid=143>

<http://naszekaszuby.pl/modules/artykuly/article.php?articleid=262>

<http://naszekaszuby.pl/modules/artykuly/article.php?articleid=150>